

NÛK

HVAD DER I VORE DAGE HUSKES FRA GODTHÅBS FORTID IV

Af *Hans Lynge*

Fangerlivets og eskimokulturens eldorado var *Kangeq*, stedet med den ideelle beliggenhed foran munden af to store fjorde: Qugssuk og Ameralik, lige ved tærskelen til det åbne hav. Alle betingelser for sælfangst var her tilstede: de stærke havstrømme, fiskerigdommen og adgangen til bræerne længere inde i fjorden.

Lige udenfor ligger skærgården *Kitsigsut* med dens ca. 300 øer, til hver eneste af hvilke de gamle fangere i *Kangeq* ifølge udsagn havde et navn. Mod nord ligger skærgården *Akúneq* med sine 300 andre øer, der som *Kitsigsut* var betydeligt vildtreservat og ynglested for et utal af søfugle.

I sagnene hed det, at *Kangeq* var stedet, hvor sult var ukendt, og naturligvis lokkede en sådan oplysning tilflyttere.

I slægten Singajiks krønike, som den blev fremstillet til Knud Rasmussen af sagnfortællernes konge, Esâja, selv en gammel *Kangeqbo* og efterkommer af den store kajakhelt *Kānagssuaq*, fortælles der om en mand ved navn Singajik, bosat i *Arsuk*, som på grund af drab flygtede nordpå og kom til *Kangeq*. Ved ankomsten til stedet, da han efter modtagelsesceremonien var nødt til at redegøre for sine hensigter, sagde Singajik: „Når jeg var sejlet så langt mod nord, kan I vel regne ud, at det ikke er for bar morskab. Allerede som dreng kendte jeg *Kangeq* af omtale som den boplads, der var begunstiget af de bedste fangstmuligheder alle årstider året rundt. Det var denne omtale af *Kangeq*, der havde lokket mig så langt mod nord.“*

En gammel mand svarede ham: „Du har gjort ret i at søge hertil. Forlydendet om *Kangeq* er ingen overdrivelse, *Kangeq* er, som du siger, den rige boplads uden fattige perioder, for jeg skal nemlig sige dig, at det forholder sig som følger: Du kan jage sæler, når du har lyst, alke, hvis du foretrækker fugle. Lige så snart de unge sortsider vandrer videre, kommer de fuldvoksne sortsider, og når disse går ud i det åbne hav, kommer der sværme af blåsider.“

Forholdene var knap så smilende på nærmere hold. Havet stod næsten aldrig stille. Selv når der var spejlblankt i bugten, kunne man på den måde som brådsørne legede omkring skæret foran bopladsen se, hvilke dønninger der var uden for. Den

* Knud Rasmussens samlinger udgivet af Kr. Lynge 1939, 3. bind.

fremherskende vind fra efterår til langt ind i det nye år var nordvest. Til søs sneede det fra en blå himmel af damp og fortættet frosttåge. Nogle af dem, der lokkedes dertil af stedets løfter, måtte forlade det igen for at søge sig roligere forhold, mens andre døde i kampen mod bølgerne.

Kangeq er et af de steder, hvorfra vi har udmærkede beretninger stammende fra før og omkring kolonisationen. Disse er ikke nøjagtige historiske optegnelser, da de som bekendt er mundtlige overleveringer, som fuldstændig mangler angivelser af årstal, og en del af dem må antages at være ren digtning. På den anden side afspejler deres fremstilling af generationernes opståen, slægternes indbyrdes forhold og af livet, som det levedes dengang, den historiske sandhed, f. eks. er den enfold, der præger fortællingernes dialoger, ægte eskimoisk.

Når Hans Egede ikke synes at have kendskab til disse mænd, som betød så meget for deres stammefrænder på hans tid, *Kānagssuaq* og *Kigteraq*, har det den forklaring, at mange selvhjulpne familier af frygt for tabubrudets formodede uheldige følger så vidt muligt holdt sig på afstand af de fremmede. De, som ikke delte de andres frygt, tuskhandlede helst med hollænderne, vist nok fordi sådan en handel befriede dem for en forbindelse med kolonisatorerne, som de var bange for skulle blive forpligtende. Når Hans Egede samlede tilhørere, talte han bl. a. nationaløkonomi til dem,* og ved en sådan lejlighed brugte han historien om *Ikîlik* som skræmmemiddel: „Ikîligôq-una kangermiugssaugaluaq“. Der var engang en mand ved navn Ikîlik, som ville have været Kangeqbo, hvis han levede, imidlertid var han død. Ikîlik tuskhandlede hos hollænderne for at få europæiske luksusvarer og gjorde det så ofte, at han ruinerede sig selv, og han blev så forfalden til kaffe, at han ødelagde sit helbred og fik blodstyrtning (tb) af det.

I Kangeq havde den fanatiske dyrkelse af mandfolkeidealet og hævdelser af de traditionelle legemsøvelser og sagnene reddet befolkningen fra at degenerere. Indtil slutningen af forrige århundrede hævdedes eskimoiske mandfolkedyder som vovemod, beskedenhed, fåmælted og dygtighed til brydning og andre kraftprøver. Populærest var *eqitaq* (den, man holder indesluttet i fingrene, nemlig en træpind), ligesom *pakagssungmik* (armkrog) var det de fleste andre steder. *eqitaq* fik i Kangeq den ekstra kolorit, at den sejrende i legen havde ret til at uddele en lussing til den tabende modstander, hvilket måtte være et levn fra meget gammel tid, for i et gammelt sagn hed det om væddemål, om hvem der kunne spise mest „nungúngíkugko uluangmísavavkit“ (du får et kindstød af mig, hvis du ikke spiser op), og som bekendt tilføjede østgrønlanderne undertiden hinanden kindstød under trommestrid.

Der hævdedes mange traditioner, og de fleste af dem angik fangsten. Ligesom høvdingen i sagnene kaldte fangerne til dåd tidligt om morgenen ved tilråbet „ma-

* Efter Hans Egedes *oqalûsai únúkorsiutit*.

lerqiarnaqaoq“ (passende vejr til at begive sig ud i flok) havde man i Kangeq tillidsmænd til at dirigere fangsten, hindre alt for ivrige til at tage afsted for tidligt, for de holdt på, at fangstdyrene skulle have tid til at nyde deres føde. Og under hvidfiskefangsten i Qaqq gjaldt det endnu i tyverne at have en tillidsmand til at hindre for tidlig jagt, indtil vandet var faldet så meget, at de naturlige sluser kunne holde dyrene indespærret.

Sådan var alkejagten Kangeqs sikreste næringsvej, og sæsonen indledtes altid ved en storstilet fællesjagt, som de kaldte „*ârdlerisitsineq*“ (skræmning fra vid og sans), for omringede af skrålende kajakmænd glemte fuglene at undfly ved at flyve op eller ved at svømme under kajakkerne, så de blev et let bytte, som hentedes ved hjælp af fuglepil.

Kangeqfolket måtte imidlertid tidligt give afkald på flere af sine gamle traditioner formedelst missionens indflydelse, navnlig trommestriden og det hjemlige boldspil *arsâineq* (kamp om at fravriste hinanden bolden). Senere hen blev det *arssâuneq*

og betød fodbold. I dette gamle boldspil brugte man ikke at sparke til bolden, men kæmpede og brødes for at komme til den, hvorefter man løb med den i sin favn. Gifte koner havde lov til at deltage i denne leg, iført amauten for at kunne komme bolden i den og løbe væk med den. Velkendt er Arons tegning, som viser en sådan kamp.

De til denne kamp og trommestriden foreskrevne dragter skulle for kvinders vedkommende være med korte ærmer og de bare lår, og særlig denne form for afklædning havde været som en torn i øjet for missionens folk, medens man på den anden side måtte indrømme, at adskillige trommesanges tekst var i modstrid med de døbtes begreber om anstændighed, så missionen var ikke længe om at stemple også denne form for forlystelse som ugudelighed.

Forsøg på at formå de døbte til ikke at deltage i sådanne festlige sammenkomster havde ikke været lette, da hele folkets retfærdigheds- og moralske begreber fandt udtryk derigennem og var deres eneste værn mod demoralisation og folkeligt forfald. Men her greb skæbnen ind til fordel for missionens standpunkt, idet en konebåd med mange syngende mennesker ombord i strålende vejr forsvandt med mand og mus midt i fjorden, og kun kort tid derefter et voldsomt omslag i forårsvejret med voldsom snestorm og kulde gjorde det af med mange kun sparsomt påklædte deltagere i trommestriden i Kangeq. Missionen undlod ikke at forklare disse katastrofer som udtryk for Guds vrede over menneskenes umoralitet, og Kangeqfolket indvilligede under indtryk af katastrofernes alvor i at give afkald på sine populæreste traditioner. Der blev sendt kajaker ind til missionen i Godthåb med bud om befolkningens bodfærdighed.

Morsomt nok gjordes denne kapitulation betinget af, at missionen skulle lukke øjnene for den storstilede boldkamp, som var under forberedelse og som skulle være Kangeqfolkets højtidelige afsked med fordums livsvaner.

Der bliver endda i den mundtlige overlevering berettet om en hellig krig, som Handelens danske tjenere ville udkæmpe med beboerne af *Sagdliarmiut* lidt nord for Kangeq, men de nidkære religionskrigere blev i dette tilfælde standset af en gammel kone, som tryllede alle de danske krigere alvorligt næseblod til. Krigerne gik i land, men blev stående nede i stranden så travlt optaget af deres egen næse, at de helt glemte deres krigeriske hensigter.

Men var der noget, som Kangeqfolket havde, og som ingen kunne tage fra dem, så var det sagnene og fortællingerne. De smukkeste sagn, vi har i Grønland, skylder vi Kangeq. Som det var her de dygtigste og modigste af kystens beboere havde deres faste opholdssted, var samfundsmoralen her stærk, og sproget havde her opnået en sjælden finhed og smidighed, som det særlig kan ses af de fortællinger, som Esâja, Aron og Joa havde skænket os.

Blandt Godthåbdistriktets beboere huskes endnu mange udmærkede Kangeqboer. Der var kraftkarlen *Boâserssuaq*, som kunne have dræbt en mand, som omtalte hans bedste ven på en skammelig måde, men undlod det af gæstfriheds hensyn. Der var sagnfortællerne *Joa*, *Barssalât*, *Aron* og *Esâja*, hvis far *Êniliggerssuaq* var barnebarn til sagnfiguren *Kānagssuaq*. Det var *Kalistiârarssuaq*, som i kajak havde gjort turen fra Godthåb til Sukkertoppen uden om kysten på én dag (som „Hans Egede“ i sin tid). Der kan nævnes *Itilugtoq*, som overrasket af en voldsom storm lå underdrejet uden for kysten, medens de andre troede, han var omkommet, samt en anden kajakheld *Antût*, om hvis fantastiske bedrifter der endnu fortælles hundrede år derefter. Velkendte var også *Tûpiarse* og kateketen *Simon*, men den berømteste af dem og der stod følgende om Aron:

Ålut huskes i Kangeq, ikke som kunstner eller som invalid, men som en kajakheld, hvis ry som sådan helt overskygger hans andre egenskaber. *Siggumôrssuaq* (Sigismund Tobiassen), Kangeq, efterlod sig 1926 en håndskreven beretning fra Kangeq, og der stod følgende om Aron:

„Ålut, gift med store Persida, ham, som har lavet illustrationer til gamle sagn, der blev udgivet i *Atuagagdliutit*, ham kender du sikkert af omtale.* Ålut havde været en usædvanlig mand i flere retninger. Bl. a. skulle han have været meget dygtig til de hvides sprog (qavdlunâtut). Dette gik så vidt, at da Ålut lå for døden, meddelte han sig til de andre udelukkende på qavdlunâtut, talende stadig qavdlunâtut gik Aron ind i døden. Af folk, som kunne fortælle, fremhævedes han altid som en kajakheld, som aldrig veg tilbage for fare. Engang medens han var ude på fangst, var det pludselig slået om til sydvestenstorm. Aron nåede imidlertid at søge tilflugt til øen *Qârajugtoq*'s læside. Da han var den eneste, der var ude, da stormen brød løs, var det naturligt at frygte det værste, men folk sagde blot: Den smule storm klarer Ålut nok. Så var en del mennesker gået over fjeldene for at overvære hans forventede hjemkomst, og en del mænd var blandt de nysgerrige. Sigtbarheden den dag var på grund af bølgernes sprøjt så dårlig, at de ikke opdagede ham, før han var kun et lille stykke fra land. De skyndte sig ned til stranden og så, at han havde bundet sin fangerrem om sin pagaj og gjort den anden ende fast til tværremmen på sin kajak foran sig. Han undskyldte sig med, at stormens voldsomhed havde tvunget ham til denne lille forsigtigheds regel, for de første to gange, han kom frit frem fra sit skjul bag *Qârajugtoq*, havde stormen taget fat i hans kajak, som blev løftet op, så den svævede frit i luften med ham, så han var nødt til at vende om, men tredje gang var det lykkedes for ham at forcere hjemturen under så ydmygende forhold, som alle kunne se.

* Den, han henvender sig til, var min bror Klaus Lyng, som havde opfordret ham til at skrive sine erindringer.

Ved en anden lejlighed havde en kæmpebølge vasket hen over ham, og vægten af den havde været så kolossal, at Álut blev trykket ind mod kajakringen, hvorved tre ribben brækkede.

Álut var en spinkel lille mand, og hans kajak var derfor så lille, at der kun skulle tre sortsideskind til dens betræk imod normalt fire. En dag var Álut roet til Sukkertoppen i frisk kuling, og da han ankom dertil var alle mand strømmet ned for at beundre hans lille kajak og kigge nærmere på den mand om hvis bedrifter til søs der fortaltes så mange historier og som kunne sejle i et vejr, hvor deres egne kajakhelte var tvunget til at blive hjemme.

En af de dygtigste kajakmænd i Sukkertoppen på den tid, hvis navn var Nehemias, bemærkede: Det er jo nærmest en legetøjskajak denne her, og historierne er vel en del overdrevne. Álut hørte det og sagde: Du er uden tvivl en stor kajakmand, men der er ikke noget at udsætte på min kajak, jeg er den skrøbeligste af os to, da jeg har været nødt til at søge nødhavn på grund af brækkede ben, selv om min kajak endnu holdt stand.

Når Álut og de andre dygtigste mænd blev overrasket af pludseligt opstående storm, kunne det ske, at havet var så oprørt, at man ved deres hjemkomst så det særsyn, at mændenes overkroppe og arme var det eneste, man kunne se midt i den skummende fråde.“

Alle de dygtige kajakmænd betjente sig kun af harpunen under fangsten, og glædest var de, når der var frisk kuling. Karakteristisk for dem alle var deres evne til aldrig at tabe modet, som en af dem, Antût, udtrykte det: Blev det ikke i dag en sæl kom op foran mig, kan dette muligvis ske i morgen.

I februar var det tit så koldt, at havet dampede så meget, så man ikke kunne se for sig, men lige så snart frosttågen blev mindre tæt, skyndte mændene sig ud, for nu gjaldt det sortsider med unger i. I marts var det blåsider (agdlagtût) med de store pletter i pelsen. Fra vintersolhverv indtil klapmydsens tilsynekomst (april) tilhørte skødet på sælen slet ikke den fanger, der nedlagde den. Det var af traditionen bestemt til de andre mænd, der kom hen til ham, mens han var ude. Traditionen bestemte længden af denne gave, nemlig fra det forreste bugserredskab til det nederste, men manden måtte selv om bredden, som kunne gå fra lalle til lalle, men det kom an på, hvor gavmild eller hvor økonomisk manden var.

Kangeqbefolkningen var indtil århundredskiftet faktisk næsten helt uberørt af civilisationen. Trods kun 1½ mils afstand fra Godthåb talte de den vulgære form for grønlandsk, som koloniens folk ringeagtende kaldte „skævmond“ (ersangassoq). I virkeligheden var det den uforfalskede eskimoiske tunge, sagnsproget.

Naturligvis var der megen overtro. Barssalât lod sin kone i fødselsøjeblikket spise af sylte, bestående af afskrabninger af et sælskinds kødside (mámit), dette for at den

dreng, som de ventede, skulle blive adræt. Drengen fik navnet Jehu ved dåben, men det mærkelige ved hele sagen var, at da han som lille faldt ned af et stejlt fjæld og landede på en stenhob, fik han ikke så meget som en skramme.

Når en fanger havde svært ved at komme sælerne på kastehold, søgte de årsagen dertil hos selve manden, og forskellige var metoderne til at befri dem for denne for en forsørger højst ubehagelige skæbne, nemlig at fangstdyrene skyede dem. Siggumôrssuaq, som vi skylder historien om Aron som kajakhelt, påstod, at han var blevet kureret for denne skavank ved ifølge Barssalât's anbefaling hver gang at tømme sin fangeblære for luft og sætte en ny prop i den. Det virkede omgående og så grundigt, at han i nogen tid kun behøvede at ro et lille stykke fra stranden for at harpunere en sæl. Siggumôrssuaq havde set andre i lignende situationer skrabe harpunskafte med kniv og samle de små spåner, der kom ud af det, sammen og anbringe dem mellem fødderne og ved at sætte ild til dem røge sig selv i skridtet.

Landskabet vrimlede med gamle grave fra hedensk tid, og mange af dem var slemme til at udstøde skrig i sol- og måneformørkelser. Sådanne var for at advare folk forsynet med hvide sten. Særlig Qaquk havde været slem, hvad spøgelse angår, og det var slemt nok, fordi det var Kangeqbefolkningens yndede sommerfangstplads. Kangeq hørte ind under den herrnhuttiske missionsstation, og derfor hjalp missionen dem ved at foretage en renselsesceremoni ved en højtidelighed, som blev forrettet af en anset missionær, der var kommet fra Tyskland på inspektion. Foruden missionæren var alle grønlænderne til stede. Efter denne højtidelige vielse af de mange hedenske grave ophørte de skræmmende skrig rigtignok som missionær Kristiârssuaq efter besværgelsen havde sagt til grønlænderne: „Der er ikke mere at være bange for på Jeres smukke sommerplads. Alle onde ånder har forladt den.“